

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2010

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

Memorandamu uyu u na masiatari a 19.

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO/GUDELWAHO****MBUDZISO 1** (Mbudziso ndapfu)

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

MUSUMBAVHALOI – F Mutshaeni

Thalutshedzo ya tshirendo ndi zwine tshirendo tsha amba zwone. Murendi u bveledza thalutshedzo ya tshirendo nga u shumisa mitaladzi i ri vhumbelaho ndima ya tshirendo.

- Nga mitaladzi 1 – 4 murendi u kaidza vhathu kha u sathula vhuvhi ha vhaiwe, ngeno vha sa thomi u disedza vhone vha. Kha u disedza vha wana tshenzhemo ya u kona u thusa vhaiwe.
- Nga mitaladzi 5 – 8 u dovha u tutuwedza vhathu uri vha disedze. U dovha a sumbedza uri a hu na muthu a si na tshine a nga sathulelwa/sathulelwa tshone.
- Nga mitaladzi 9 – 11 u khwathisa hafhu fhungo la u disedza nga u dovholola ipfi 'gudese'. U dovha hafhu a sumbedza uri musi vhathu vha tshi sumba vhaiwe muhumbulo muhulwane kha u vhe wa u fhaa hu si u vhaisa. Muthu kha a ite tsumbo nga ene mu.
- Nga mitaladzi 12 – 14 murendi u ombedzela uri kha u sasaladza hu itwaho muhumbulo muhulwane kha u vhe u wa u fhaa.

Murendi o kona u shumisa mitaladzi yo vhumhaho ndima u sumbedza uri muthu kha a litshe u sathula vhaiwe a songo thoma a sedza hawe vhutshilo, na uri hune muthu a diwana a tshi khou sathula/sathula kha vhe a tshi khou itela u fhaa.

[10]

KANA**MBUDZISO 2** (Mbudziso pfufhi)**TSHIDAKWA – T Makhado**

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho:

2.1 *U nga ndau i vhombaho ya phanzhe.*

(1)

Vhune ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari li tevhelaho

- 2.2 Lifanyisi (1)
- 2.3 Ndi ho dalaho mathada nahone vhu tshi isa lufuni. (2)
- 2.4 Ndi ha u sa takala a tshi vhona vhutshilo ha tshidakwa vhu tungufhadzaho sa izwi vhu tshi livhisa lufuni. (2)
- 2.5 Dzi amba uri vhutshilo ha tshidakwa vhu a konḁa u shanduka. (2)
- 2.6 Ee, vhutshilo ha tshidakwa vhune ra vhu vhona ḁuvha ḁiḁwe na ḁiḁwe ndi honohu ho bveledzwaho tshirendoni itshi. (2)
- [10]

KANA

MBUDZISO 3 (Mbudziso pfufhi)

RO ṬANGANA – AC Bvumbi

- 3.1 *Ri tshi swika murunzini ra awela rothe.* (1)
- 3.2 Linaḁedzi (1)
- 3.3 Sa muthu ane a vha muthihi nae, vho farana, vha tshi dzhena madakaloni na zwililoni vhoṭhe hu si na a laṭedzaho muḁwe. (2)
- 3.4 O takala, u takadzwa nga ḁila ine a tshila ngayo na mufunwa wawe. (2)
- 3.5 Ndi u ita zwithu khathihi na u lwa na vhane vha ṭoḁa u vha luṭanya. (2)
- 3.6 Ee, arali vhathu vha tshi khou funana lwa vhukuma vha farisana kha zwoṭhe/Hai, lufuno lwo raliho a lu anzi u wanala, murendi o shumisesa maḁedzi. (2)
- [10]

KANA

MBUDZISO 4 (Mbudziso pfufhi)

VHUTUNGU HA MUSADZI ULḁA – RF Ratshiṭanga

- 4.1 Ngozwi (1)
- 4.2 Uri muthu naho a tshi khou ṭangana na nyimele ifhio na ifhio u fanela u kondelela. (1)

- 4.3 U *ṱodou* sumbedza u tambula/u vhavhiwa hune musadzi a vha naho/vharema vha vha naho. (2)
- 4.4 Uri musadzi/vharema vha dzulela u tambula nga nyimele ine a/vha khou *ṱangana* nayo. (2)
- 4.5 *Limethafore*. U bveledza muhumbulo wa uri musadzi hoyu u *ḑo* dzulela u tambula ngauri vhana vhawe vha vha vha^ḑhalali, vha bebelwa u *ṱubiwa*. (2)
- 4.6 Ee, ha khou tambulela vhukhaki hawe, ndi zwine a khou sokou *ṱangana* nazwo nga nyimele. (2)

[10]

NA

VHURENDI VHU SONGO GUDELWAHO/RANDELWAHO

MBUDZISO 5 (Mbudziso ndapfu)

MUSADZI – TR Ratshitanga

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendumu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

*Ṭ*halutshedzo ya tshirendo ndi zwine tshirendo tsha amba zwone. Murendi u shumisa maipfi o pfumaho u bveledza *ṱ*halutshedzo.

Murendi u eletshedza vhanna uri musi vha tshi *ṱodou* mala vha songo wela muthu nga *nṱ*ha vha sa mu *ḑ*ivhi nge vha vho tou sedza mbonalo ya nga *nṱ*da. U shumisa maipfi a tevhelaho u edzisa u bvisela khagala vhukhaki vhune vhana vha ita vha tshi nanga vhasadzi, hune vha sedza:

- U sa vha na *nde^ḑvu* u vha *a mamisaho-* u sumbedza uri a si mafhungo a u vha wa mbeu ya tshisadzini fhedzi-fhedzi lini.
- U *tswukesa* na u *bvu^ḑdesa-* a si mafhungo a lunako na u luga ha nga *nṱ*da lini.
- U *fukedzwa riwenda-* a si nga u vhathu vha lala vho^ḑthe lini.
- Vha ita *mashithe* – muthu ha ngo tea u dzahesa nge a tondwa.

Zwa ngoho zwi fanela u vha nga *nḑ*ila i tevhelaho:

- *Lufuno u dugesa-* hu fanela u vha na lufuno luhulu.
- *Luvhomba* – mufumakadzi u fanela u tamisa, nahone a vhe lupfumo lwa u vha mme mu^ḑini.
- *Vhuiwa* – ndavhelelo/zwivhangalelwa zwo^ḑthe zwa mu^ḑini zwi a konadzea.

Murendi o kona u nanga maipfi hu u itela u vhea vhavhali vhu^ḑalani ha uri hu na zwinzhi zwine zwa fanela u dzhielwa nzhele musi munna a tshi *ṱo^ḑa* musadzi wa u mala.

[10]

KANA

Vhune ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari li tevhelaho

MBUDZISO 6 (Mbudziso pfufhi)**MUSADZI – TR Ratshitanga**

- 6.1 *Wa sa divha zwenezwo devha zwau thebvu.* (1)
- 6.2 Vhudi, u tamisa na u vha lupfumo/pfushi. (1)
- 6.3 Ndi wa u ongolowa, vhunga murendi a tshi pfala a songo takala/u pfa vhuṭungu nga u kundelwa ha vhanna zwi tshi ḁa kha u nanga musadzisadzi. (2)
- 6.4 Murathelo/endzhabamenthe. Muhumbulo wa mutaladzi/vese 3 a wo ngo fhelela, wo vho ya wa fhelela kha mutaladzi/vese 4. (2)
- 6.5 U khou amba uri munna a songo mala musadzi nge a ita zwa vhudzekani nae/muthu kha ḁifhe tshifhinga a vhe na vhusedzi musi a tshi ḁitodela mufarisi. (2)
- 6.6 Ee, ngauri musadzi u tea u vha na tshirunzi tsha u vha musadzi/Hai, muhumbulo hoyu wa dzhiwa wo tou rali nga vha songo ṭalifhaho u nga ṭutuwedza u tambudzwa ha vhafumakadzi (Zwiṇwe na zwiṇwe zwi pfalaho). (2)

[10]

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA A: 30**NA**

KHETHEKANYO YA B: NGANEA**MBUDZISO 7 (Mbudziso ndapfu)*****TSHI DO LILWA – NE Phaswana***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendumu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandumu uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

Mvumbo ndi zwine muanewa a vha zwone buguni kana vhuvha ha muanewa. Muhumbulo muhulwane ndi ngeletshedzo ine muniwali a khou tama u swikisela yone vhavhali.

Vho-Luvhone ndi muthu wa u fhumulesa. A vha koni u tou henedza kana u kaidza mufumakadzi wavho zwi khagala. Izwi zwi ita uri a di ita zwikolodo a tshi ya naho zwi tshi khou vhone uri zwi khou vha homela. Muhumbulo muhulwane ndi wa u kaidza vhatu kha u vha na vhumatama ho kalulaho vhunga vhu tshi nga vha dzhenisa khakhathini sa avha vhe vha diwana vha tshi vho dzhenisa kha zwa vhugevhenga. Vho-Emeli vho ita zwi tevhelaho Vho-Luvhone vha tshi balelwa u vha kaidza:

- Hu rengwa thundu ya nduni ya maimo a ntha nga tshikolodo.
- Vha renga zwifuko zwi duresaho.
- Vhana vha dzhenisa kha zwikolo zwa u dura.
- Musi tshelede i tshi vho dzhenisa vha shandula thundu dza nduni vha dzhia dza maimo a nthesa.
- Vha renga hafhu na goloi dzi duraho - BMW na Benz.
- Vha vha tutuwedza u dzhenisa kha zwa vhugevhenga naho vho thoma vha tshi sumba u sa zwi takalela.
- U dala ha tshelede a ho ngo amba tshithu ngauri thodea dza Vho-Emeli dzo di gonya dzi tshi ya.

Zwi tou vha khagala uri arali Vho-Luvhone vho vha vho dzhia vhuimo havho sa thoho ya hafha mudini nzulele yo vha i sa do swika he ya swika hone. Muniwali o kona u shumisa mvumbo ya Vho-Luvhone u bvedza muhumbulo muhulwane wa bugu iyi.

[25]**KANA**

MBUDZISO 8 (Mbudziso pfufhi)***TSHI DO LILWA – NE Phaswana***

- 8.1 Thohoyandou (1)
- 8.2 Zwikolodo zwa ...
 • masofa.
 • tshitofu.
 • thelevishini na
 • nndu. (3)
- 8.3 Ndi kutshilele kwa Vho-Emeli kwa u funesa zwa nthā vha sa shavhi zwikolodo. (2)
- 8.4 Zwikolodo a zwo ngo luga, zwi ita uri mudini hu shengelwe/vhugevhenga a vhu vhuedzi. (2)
- 8.5 Vho-Luvhone vha ita uri zwikolodo zwi fhedzwe, ngeno Vho-Emeli vha sa zwi londi vha tshi ita uri zwi dale zwi tshi ya, nahone a zwi vha vhilaedzi. (2)
- 8.6 Vho didzhenisa kha zwa vhugevhenga, a zwo ngo shuma ngauri naho tshelede i tshi khou dzhena hu di anziwa na zwone zwikolodo nga vhutamatama ha mufumakadzi. (3)
- 8.7 8.7.1 B na C. (2)
- 8.7.2 Vhugevhenga. (2)
- 8.8 Vhugevhenga he muta uyu wa didzhenisa khaho ho fhedza ho vha farisa nga mapholisa. (3)
- 8.9 A vha londi zwithu, arali vha tshi khou ita tshithu a vha londi uri mvelelo dza hone dzi nga vha dzifhio/a vha vhavhaleli munna wavho, vha funesa madzanga, nz. (2)
- 8.10 Muniwali u ri vhea vhumalani ha zwikolodo zwinzhi-zwinzhi zwa muta wa ha Luvhone zwine ra wana zwi tshi u shengedza. Zwikolodo zwenezwi zwo dzhenisa muta uyu kha zwa vhugevhenga, vha vho fhedza vho farwa. (3)

[25]

KANA

MBUDZISO 9 (Mbudziso ndapfu)***BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

Mvumbo ndi zwine muanewa a vha zwone buguni kana vhuvha ha muanewa. Muhumbulo muhulwane ndi ngeletshedzo ine muñwali a khou tama u swikisela yone vhavhali.

Vho-Lugisani vho bveledzwa sa muthu a imelaho ngoho vhutshiloni havho. Ndi muthu wa u thonifha vhamusanda, arali vha amba tshithu naho tshi songo tou dzula zwavhudi vha a tshi tevhedza. Vha dovha hafhu vha tenda kha mvelaphanda i daho nga u shuma. Muhumbulo muhulwane ndi wa uri ngoho a i kundwi nga mazwifhi.

He vha imela ngoho:

- U lamukiswa ha Vho-Mawelewele kha ndatiso ye vha vha vho newa khathihi na vhaiwe vho no lifhiswaho.
- U lamukisa Rabambukwa kha mulandu wa u tswa mbudzi.
- U sa dzhiela ntha mulandu wa Vho-Tshikweta wa u sukumedzelwa tshaloni.
- U hanedzana na muhumbulo wa uri vhatannga vha tshiniswe tshikona.
- U lamukiswa ha Buzwa kha mulandu wa u via.

U pfa vhamusanda

- Vho tenda u pfutshela Dovhoni naho vho kona u limuwa uri kha vhone hu do vha u humela murahu.
- Vho pfesesa pfarelo ya vhamusanda na nga murahu ha phambano khulu ya muvhango wa vuhosi, naho vho vhulahelwa nwana nga tombo; vha di tenda u vhewa vuhosi.

Mvelaphanda i daho nga u shuma

- Vho vha muhaga vha bveledza mabindu a tshimbilaho zwavhudi.
- Vho bveledza la Dovhoni naho nyimele yo vha i sa tendi. Vho ita zwi tevhelaho:
 - Vho fhata suphamakete.
 - Vho dzhenisa dzibommbi dza madi.
 - Vho itisa uri hu vhe na mudavhi wa bola.
 - Vho fhatisa kiliniki.

Muñwali o kona u bveledza Vho-Lugisani vha imelaho ngoho, vha muhaga nahone vha thonifhaho vhamusanda nga ndila i bviselaho khagala muhumbulo muhulwane buguni iyi.

[25]

MBUDZISO 10 (Mbudziso pfufhi)**BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau**

- 10.1 Khoroni. (1)
- 10.2
- U lamukiswa ha Vho-Mawelewele kha ndatiso ye vha vha vho newa khathihi na vhaiwe vho no lifhiswaho.
 - U lamukisa Rabambukwa kha mulandu wa u tswa mbudzi.
 - U sa dzhiela nthā mulandu wa Vho-Tshikweta wa u sukumedzelwa tshaloni.
 - U hanedzana na muhumbulo wa uri vhaṭhannga vha tshiniswe tshikona.
 - U lamukiswa ha Buzwa kha mulandu wa u via.
(Zwiraru kha zwenezwi) (3)
- 10.3 Ndi vivho na vengo/u fhambana kha kuvhonele kwa zwithu. (2)
- 10.4 A si mufunzi wa vhukuma, vha luka tshikwekwe tsha u vhaisa vhaiwe. (2)
- 10.5 A vha na ngoho, vha lila u sokou wana muthu mulandu naho a songo khakha vha tshi itela muḽo. (2)
- 10.6 Ho ngo shuma, Vho-Lugisani vho ri u swika Dovhoni vha disa mvelaphanda ye ya takadza shango loṭhe, vha fhedza nga u vhewa vhuḥosi ngeno vhatovholi vhavho vho farwa. (3)
- 10.7
- 10.7.1 Vho- Mphaga. (2)
- 10.7.2 Vivho na vengo. (2)
- 10.8 Li bvisela khagala uri Vho-Mamidze, Vho-Mandiwana na Vho-Mukhotho zwine vha do ita zwi do vhaisa Vho-Lugisani nga maanda. (2)
- 10.9 A vha fulufhedzei, vha pfana na zwithu zwa vhundiandia. (3)
- 10.10 Mafhungo a bugu iyi o simuwa kha milandu i sengwaho hafha khoroni, nahone vhadivhalea vhane ra pfa vha tshi ambiwa afha vho vha hone mafheloni a bugu musi hu tshi vhewa Vho-Lugisani vhuḥosi. (3)

[25]

KANA

MBUDZISO 11 (Mbudziso ndapfu)**MAFELADAMBWA – NE Sigogo**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

Mvumbo ndi zwine muanewa a vha zwone buguni kana vhuvha ha muanewa. Muhumbulo muhulwane ndi ngeletshedzo ine muniwali a khou tama u swikisela yone vhavhali.

Mawela ndi muthu wa u sokou wela-wela zwithu. Ndi muthu ane arali a sa pfesesi tshithu khae hu tshanyanya u da muhumbulo wa uri hu na muthu a tshi itisaho. Muhumbulo muhulwane buguni iyi ndi wa u kaidza vhathu kha u sokou wela zwithu nga ntha zwine vha si zwi divhe, zwi tshi katela na vhutendatenda kha zwa vhuloi.

Mawela o ita zwi tevhelaho:

- O ya Yunivesithi a mbo di wela kha khorro i langaho matshudeni a tshi kha di tou vha kha riwaha wa u thoma.
- O ri u wana saga ya tshithu tsho faho giratshini a pfesesa uri hu fanela u vha hu na muthu o zwi itisaho.
- O ri u pfa nga ha fhungo lo vhuyaho na makhadzi nangani la uri saga yo hwala phele ye ya vha i tshi khou mu gadisa a mbo di tou kululu nazwo.
- O vha na vengo kha Vho-Maemu nga mulandu wa zwe a pfa.
- O pfesesa muhumbulo wa u lifhedza we wa da na mme awe a tshi khou shumisa makhomurethe.
- O wanala a tshi todou fhisedzela muta wa ha Lialama ngomu nduni zwe zwa ita uri a fhedze o farwa a gwevhiwa.

Muniwali o kona u shumisa mvumbo ya Mawela ya u sokou wela-wela nga ndila i fushaho u bvisela khagala muhumbulo muhulwane wa bugu ino.

[25]

KANA

MBUDZISO 12 (Mbudziso pfufhi)**MAFELADAMBWA – NE Sigogo**

- 12.1 Vhe mudini wa Vho-Ramasunzi. (1)
- 12.2 • Vho-Sara.
• Vho-Matodzi.
• Vho-Maemu. (3)
- 12.3 Vhuloi. (2)
- 12.4 U sa tenda kha zwa vhuloi na u dadiswa hani nga nyimele/naho zwi tshi khou konda hani. (2)
- 12.5 Vha fhambana kha kuvhonele kwa zwithu, Mawela u vhona mmbwa sa mishumo ya vhaloi, ngeno Vho-Ramasunzi vha tshi sokou vhona zwi zwithu zwine vha sa zwi pfesese vha sa ri zwo itwa nga muthu. (2)
- 12.6 A yo ngo shuma, zwo tou vha vusela vhuswina kha Vho-Maemu zwa sa fhedze zwo tandulula thaidzo, zwo ita uri niwana wa khaladzi a farwe a gwevhiwe. (3)
- 12.7 12.7.1 Mawela (2)
- 12.7.2 Vhutendatenda kha zwa vhuloi. (2)
- 12.8 U pfala a tshi humbulela uri hu na muiwa wa mushumo wa saga i re giratshini, ndi ngazwo makhadzi vha tshi amba zwa muloi zwe vha pfa nangani o tsvhanya u zwi tsvhanyedza. (2)
- 12.9 A vha pfani na mafhungo a u todou lutanya vhathu nga zwine vha si zwi divhe. A vha humbuleli muthu. (3)
- 12.10 Mudi wa ha Ramasunzi na wa ha Lialama yo farana, vha a divhanelana mafhungo. Nga niwambo wa vhutendatenda kha zwa vhuloi vho fhedza vho lutana. (3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA B: 25**NA**

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO 13 (Mbudziso ndapfu)*****HA U TSA NDI HA U GONYA* – LL Mafenya na NA Milubi*****KANI-HA VHA TOU DILWELA* – LL Mafenya**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

U ya nga ha ndayotewa ya Afrika Tshipembe, muthu muñwe na muñwe u na pfanelo ya u vhofoholowa na u tsireledzwa. Mafhungoni aya hu vhonala hu na u sa tsireledzwa ha pfanelo dza vhafumakadzi na vhana nga ndila i tevhelaho:

- Tshikume o ri u vhulaha muthu (ane a nga vha e mufumakadzi) a farwa a mbo di vhofohololwa hu tshi pfi vhutanzi vhune ha khou nekedzwa a vhu fushi.
- Muñwe mufumakadzi o tshipiwa nga tshigwada tsha vhatthannga a kona u divha ipfi la muthihi wavho. O ri u farwa a rengelwa muimeleli a mbo di wana beili.
- Musidzana muñwe we a tshipiwa o dadiswa nga mbudziso dza mutshutshisi na muimeleli wa muhwelelwa, ha vho sala hu tshi pfi ndi ene a re na mulandu, o tou kunga mutshipi wawe.
- Vhana vhane vha tshipiwa vha vhudziswa dzimbudziso phanda ha vhatu madzuloni a uri vha vhudziselwe tshihodoni.
- Na nga murahu ha mumatsho wo itwaho nga vhafumakadzi, Muzila o ri u farwa o tshipa niwana wa ha Mmbereda a mbo di bviswa nga beili.

Nga u sa fushea ha vhafumakadzi, Muzila vho vho fhedza vho tou shumana nae nga vhone vhane. Muñwali o kona u bvisela khagala likumedzwa ili.

[25]**KANA**

MBUDZISO 14 (Mbudziso pfufhi)***HA U TSA NDI HA U GONYA*** – LL Mafenya na NA Milubi***RALUTANDA*** – NA Milubi

- 14.1 Muḁini wa Vho-Ralutanda Shayandima. (1)
- 14.2 Vho-Ralutanda vha khou funana na Vho-Sofi. (2)
- 14.3
- U nukha na phefumu na u ḁala na dzilipstiki mulomoni
 - Ndi Vho-Sofi. (3)
- 14.4 U gudisa vhanna u fulufhedzea kha vhafumakadzi vhavho. (2)
- 14.5 Vha takalelwa uri vha ita ṱhoḁea dzothē dza muṱani. (2)
- 14.6 Vho-Sara vha na muya wa u fhaṱa muḁi na u khwinisa kutshilele ngeno Vho-Ralutanda zwi siho khavho, vha tshi khou nakisa zwa nṁḁa. (2)
- 14.7 14.7.1 Vho-Sofi (2)
- 14.7.2 Likhaulambilu (2)
- 14.7.3 U fulufhela munna wavho. (2)
- 14.8 Ku sumbedza u shushedza, na u ita uri haya mafhungo a vhufarekano havho a sa tsha ambiwa. (2)
- 14.9 Ee, ngauri ano maḁuvha hu na vhafumakadzi vhane vha khou vhulahwa vha tshi fela tshelede dza dzipholisi. (2)
- 14.10 Ndi ha u sa fushea ngauri Vho-Ralutanda a vha khou fulufhedzea, nahone a vha iti pfanelo dzavho sa munna muḁini wavho. (3)
- [25]

KANA

MBUDZISO 15 (Mbudziso ndapfu)

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re magumoni a memorandum uyu.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
- Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
- Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe

U ya nga ndayotewa ya Afrika Tshipembe pfanelo dza muthu muniwe na muniwe a dzo ngo fanela u kandekanywa. Muthu ha ngo tea u shumisa vhuimo have u tsikeledza/vhaisa vhaniwe vhathu.

Vho-Bukuta vha tshila vha tshi kandekanya pfanelo dza vhathu vha mutani wavho vhothe nga hone u vha munna. Vha kandekanya pfanelo dza Tsumbedzo, Ntshengedzeni na Vho-Takalani. Tsumbo:

Tsumbedzo

- Vha a mu rwa
- Vha a mu semekanya
- A vha todi a tshi dowelana na khaladzi awe
- A vha mu tikedzi kha zwa tshikolo.

Ntshengedzeni

- Vha mu shengedza lwa vhudzekani
- Vha a mu rwa
- A vha todi a tshi dowelana na khaladzi awe
- Vha mu shushedza nga u mu vhulaha
- A vha mu tikedzi kha zwa tshikolo.

Vho-Takalani

- A vha thonifhiwi sa mufumakadzi
- Vha a semiwa
- Vha a rwiwa
- Vha dzimiwa mbofholowo ya u konana na vhana vhavho.

Muniwali o kona u bveledza Vho-Bukuta zwavhuḏi sa muthu a humbulelaho ene mune, nahone ane a didzhia e ambadzifhele. Vha kana mitshelo ya kutshilele kwavho.

[25]

KANA

MBUDZISO 16 (Mbudziso pfufhi)*MILOMO YA NUKALA* – MP Nefefe

- 16.1 Ofisini ya thohoyatshikolo sekondari ya Bababa. (1)
- 16.2 Ndi u tambudzwa hawe nga khotsi awe lwa vhudzekani. (2)
- 16.3
- Muofhe
 - Tsumbedzo
 - Vho-Takalani. (3)
- 16.4 Ndi u kaidza vhokhotsi kha maitele a u tambudza vhana vhavho vhunga zwi tshi fhedza zwo vha dzhenisa khomboni. (2)
- 16.5
- U ita uri a si wane tshifhinga tsha u amba na khaladzi awe
 - U shushedza uri arali a amba vha do mu vhulaha
 - U sa tenda Ntshengedzeni a tshi dzula ha makhadzi wawe. (2)
- (Zwivhili zwa izwi)
- 16.6 Vhadededzi vha na muya wa u todou thusa Ntshengedzeni, ngeno Vho-Bukuta vha sa todi a tshi thuswa nga u tolou vhudziseswa nga maanda ngauri hu na zwine vha divha.. (2)
- 16.7
- 16.7.1 Ntshengedzeni. (2)
- 16.7.2 Likhaulambilu/makhaulambilu. (2)
- 16.7.3 U vha tshipondwa tshi shayaho maano. (2)
- 16.8 Ku sumbedza uri hu na zwine vha divha zwine vha sa khou toda zwi tshi bvukululwa. (2)
- 16.9 Ee, ngauri zwi khou itea vhutshiloni, vhokhotsi vha khou lala na vhana vhavho, nahone hune zwa wanala vha fhedza vho farwa. (2)
- 16.10 Ndi ha u sa fushea nga nzulele ya muta uyu/u pfela vhutungu vhana na mme. Vho-Bukuta vha shengedza muta wavho wothe hu u itela u ditakadza vhona vhane. (3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA C: 25
MARAGAGUTE: 80

RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MBUDZISO NDAPFU KHA VHURENDI

KHOUDU	7 Vhuswikeleli ha nthesa 80 – 100%	6 Vhuswikeleli ha ntha 70 – 79%	5 Vhuswikeleli ho dziaho 60 – 69%	4 Vhuswikeleli vhu fushaho 50 – 59%	3 Vhuswikeleli ho linganelaho 40 – 49%	2 Vhuswikeleli ha fhasi 30 – 39%	1 U sa swikelela 0 – 29%
Zwi re ngomu na luambo	<p>-U talutshedza thoho lwa vhudzivha, zwipida zwothe zwo kwamiwa lu fushaho.</p> <p>-Phindulo yo vhwahalo lwa nthesa: 90%+. Phindulo yo vhwahalo lwa nthesa: 80 – 89%.</p> <p>-Mihumbulo minzhi yo dziaho i khou tandavhudzwa ya tikedzwa u bva kha tshirendo.</p> <p>-U pfesesa lwa nthesa kha lushaka holwu lwa maiwalwa na tshirendo.</p> <p>-Mafhungo a re na ndunzhendunzhe.</p> <p>- Mathomo na magumo zwa nthesa.</p> <p>- Mihumbulo yo vhekanywa na u fhatwa zwavhuḏi</p> <p>-Luambo, khalo na tshitaila zwo vhibvaho, zwi nyanyulaho, zwo lulamaho.</p>	<p>-U talutshedza thoho lu re ntha ha ndinganyo, zwipida zwothe zwo kwamiwa lu vhuedzaho.</p> <p>-Phindulo yo fhelelaho.</p> <p>-Mihumbulo minzhi i pfalaho yo newa, ya tikedzwa zwavhuḏi u bva tshirendoni.</p> <p>-U pfesesa havhuḏisa ha lushaka lwa maiwalwa na tshirendo</p> <p>-Phindulo yo dzudzanywa zwavhuḏi.</p> <p>-Mathomo na magumo zwavhuḏi.</p> <p>-Mafhungo na kuhumbulele zwi a tevhea nga vhulelu.</p> <p>- Luambo, khalo na tshitaila zwo tshitaila nahone zwo teaho ndivho.</p> <p>Likumedzwa lavhuḏi.</p>	<p>-U sumbedza u pfesesa ho khetheaho nahone o talutshedza thoho zwavhuḏi.</p> <p>-Phindulo i no di pfala yo newa.</p> <p>-Miriwe mihumbulo i pfalaho yo newa, hone i si yothhe nahone i songo tikedzwa nga ndila yo lavhelelwaho.</p> <p>-Hu na tsumbo ya u pfesesa lushaka lwa maiwalwa na tshirendo.</p> <p>-Tshivhumbeo tshi re khagala na nyelelo ya mafhungo a pfalaho.</p> <p>-Marangaphanda na magumo na dziirwe phara zwo dzudzanywa hu na ndunzhendunzhe.</p> <p>-Nyelelo ya phindulo i a kona u tevhelea.</p> <p>- Luambo, khalo na tshitaila hunzhi zwo lulama.</p>	<p>- U talutshedza thoho lwa khwine a hu ngo kwamiwa zwipida zwothe nga vhuḏalo.</p> <p>-Hu na dziirwe mbuno dzavhuḏi dzi tikedzaho thoho.</p> <p>-Vhunzhi ha mafhungo o tikedzwa, fhedzi kanzhi lu sa tou tendisea.</p> <p>-Mutheo wa kupfeseselele kwa lushaka lwa maiwalwa na tshirendo zwi hone.</p> <p>- Dziirwe tsumbo dza tshivhumbeo.</p> <p>- Phindulo i tahela nyelelo yo dzudzanyiwaho zwavhuḏi i re na ndunzhendunzhe.</p> <p>-Vhukhakhi vhuḏuku kha luambo, khalo na tshitaila.</p> <p>-Hunzhi zwo tea.</p>	<p>-Ndingedzo zwadzo dza u fhindula mbudziso.</p> <p>-Phindulo i tana u pfesesa hu songo yelaho kule na thoho.</p> <p>-Mihumbulo a i kholwisei nahone hu na u tikedza u bva tshirendoni huḏuku.</p> <p>-Mugudi ha ngo pfesesa lushaka lwa maiwalwa na tshirendo itsho na kathihi.</p> <p>-Phindulo i tana vupulani ho khakheaho.</p> <p>-Mafhungo ha ngo tevhekana zwavhuḏi.</p> <p>-Hu na tsumbo dza vukhakhi ha luambo. Khalo na tshitaila a zwi tei ndivho ya kuḏwalelele kwa akademi.</p>	<p>-U sa pfesesa thoho.</p> <p>-Phindulo i na ndovhololo nahone tshiḏwe tshifhinga i tshi amba zwo bvaho.</p> <p>-Muhumbulo a wo ngo ya kule, thalutshedzo yo khakheaho/mihumbulo a i tikedzwa u bva tshirendoni.</p> <p>-U pfesesa lushaka na tshirendo ha fhasisa.</p> <p>-Likumedzwa la fhasi nahone li tahelaho vupulani , zwa mbo thithisa nyelelo ya mafhungo.</p> <p>-Vhukhakhi ha luambo na tshitaila tshi si tshone zwi ita uri tshipida tsha maiwalwa hetshi tshi sa bvelele nahone tshitaila a tshi elani na ndivho ya u niwala ha akademi.</p>	<p>-Phindulo i na vhusakanyana na thoho fhedzi mafhungo ha tevhelele, kana o tou bva tshothhe.</p> <p>-Ndingedzo ya fhasisa ya u fhindula mbudziso. Mbuno thukhu dzo niwalwaho a dzi na thikhedzo kha tshirendo.</p> <p>-U pfesesa lushaka na tshirendo ha fhasisa.</p> <p>-Zwi a konḏa u amba uri thoho yo fhindulwa.</p> <p>- A hu na tsumbo ya vupulani.</p> <p>- Luambo lwa fhasisa. Tshitaila na khalo zwo khakheaho.</p> <p>- A hu na ndunzhendunzhe.</p>
	8 – 10	7	6	5	4	3	0 – 2

Vhune ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari li tevhelaho

RUBRIKI YA U MAKA MBUDZISO NDAPFU KHA NGANEA NA DIRAMA: 25**Kha vha dzhie nzhle phambano i re kha kuavhele kwa maraga kha tshivhumbeo na zwi re ngomu**

KHOUDU NA KUAVHELE KWA MARAGA		ZWI RE NGOMU (15) Utalutshedza thoho. Vhudzivha ha mihumbulo, u tikedza na u pfesesa tshibveledzwa.		TSHIVHUMBEO NA LUAMBO (10) Tshivhumbeo, nyelelo i re na ndunzhendunzhe na likumedzwa. Luambo, khalo na tshitaila zwo shumiswaho kha phindulo.
<i>Khoudu 7</i> 80 – 100%	Vhuswikeleli ha nthesa Maraga: 12 – 15	<ul style="list-style-type: none"> • U talutshedza thoho lwa vhudzivha, zwipida zwothe zwo kwamiwa nga vhudalo. • Phindulo ya nthentesasa: 90%+. • Phindulo ya nthesa: 80 – 89%. • Mihumbulo minzhi ya vhudzivha i tikedzwa u bva kha tshibveledzwa. • U pfesesa ha nthesa ha lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa. 	Vhuswikeleli ha nthesa Maraga: 8 – 10	<ul style="list-style-type: none"> - Tshivhumbeo tshi re na ndunzhendunzhe. - Marangaphanda na magumo zwa nthesa. - Mihumbulo ya dzudzanywa zwavhuḍi nahone yo fhatwa zwavhuḍi. - Luambo, khalo na tshitaela zwo vhibvela, zwi a nyanyula nahone zwo lulama.
<i>Khoudu 6</i> 70 – 79%	Vhuswikeleli ha nthā Maraga: 11	<ul style="list-style-type: none"> • U talutshedza thoho lwa nthā ha ndinganyo, zwipida zwothe zwo kwamiwa lwo linganaho. • Phindulo yo dodombedzwaho. • Ho newa mihumbulo minzhi i pfalaho, i tikedzwaho u bva kha tshibveledzwa. • U pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa havhuḍisa. 	Vhuswikeleli ha nthā Maraga: 7	<ul style="list-style-type: none"> - Phindulo yo dzudzanywa zwavhuḍi. - Marangaphanda na magumo zwavhuḍi. - Mihumbulo na kuhumbulele zwi a tevhelelea. - Luambo, khalo na tshitaila zwo lulama nahone zwo tea ndivho. - Likumedzwa lavhuḍi.

<i>Khoudu 5</i> 60 – 69%	Vhuswikeleli ho dziaho Maraga: 9 of 10	<ul style="list-style-type: none"> • U sumbedza u pfesesa nahone a talutshedza thoho zwavhudi. • Phindulo yo dodombedzwa lwa khwine. • Minwe mihumbulo i pfalaho yo newa, fhedzi hu si yothhe nahone i sa tikedziwe nga ndila yo lavhelelwaho. • Hu na tsumbo ya u pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa. 	Vhuswikeleli ho dziaho Maraga: 6	<ul style="list-style-type: none"> - Tshivhumbeo tshi re khagala na nyelelo ya mihumbulo i re na ndunzhendunzhe. - Marangaphanda na magumo na dziinwe phara zwo dzudzanywa hu na ndunzhendunzhe. - Nyelelo ya mihumbulo i a kona u tevhelelea. - Luambo, khalo na tshitaila vhunzhi hazwo zwo lulama.
<i>Khoudu 4</i> 50 – 59%	Vhuswikeleli vhu fushaho Maraga: 8	<ul style="list-style-type: none"> • U talutshedza thoho lwa khwine, a si zwothhe zwipida zwo kwamiwaho nga vhudalo. • Hu na dziinwe mbuno dzi tikedzaho thoho. • Mihumbulo minzhi yo tikedzwa fhedzi a hu na vhutanzi vhu pfalaho/tendiseaho. • U pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa lwa mutheo. 	Vhuswikeleli vhu fushaho Maraga: 5	<ul style="list-style-type: none"> - Hu na dziinwe tsumbo dza tshivhumbeo. - Phindulo i tahela nyelelo yo dzudzanyiwaho zwavhudi i re na ndunzhendunzhe. - Vhukhaki vhutuku ha luambo, khalo na tshitaila hunzhi zwo tea. -Kanzhi hu na ndunzhendunzhe kha dziphara.
<i>Khoudu 3</i> 40 – 49%	Vhuswikeleli ho linganelaho Maraga: 6 of 7	<ul style="list-style-type: none"> • Ndingedzo zwadzo dza u fhindula mbudziso. • Mbudziso yo fhindulwa hu na vhudzivha vhutukusa. • Mihumbulo a i tutuwedzi nahone hu na u tikedza hutuku zwi bvaho kha tshibveledzwa. • Mugudi ha ngo vhuya a pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa. 	Vhuswikeleli ho linganelaho Maraga: 4	<ul style="list-style-type: none"> - Tshivhumbeo tshi sumbedza u shaea ha vhupulani. - Mafhungo ha ngo dzudzanywa lune a tevhekana. - Tsumbo dza vhukhaki ha luambo. Khalo na tshitaila a zwo ngo tea ndivho ya manwalwa a akademi. Phara dzo khakhea.

<i>Khoudu 2</i> 30 – 39%	Vhuswikeleli ha fhasi Maraga: 5	<ul style="list-style-type: none"> • U pfesesa thoho ha fhasisa. • Phindulo yo dala ndovhololo nahone huñwe yo bva. • Mihumbulo a si ya vhudzivha, thalutshedzo yo khakheaho/Mihumbulo a i tikedzwi zwi tshi bva kha tshibveledzwa. • U pfesesa ha fhasi lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa. 	Vhuswikeleli ha fhasi Maraga: 3	<ul style="list-style-type: none"> - Likumedzwa la fhasi nahone li tahelaho tshivhumbeo tsho pulaniwaho zwi thithisa nyelelo ya muhumbulo. - Luambo lwo khakheaho na tshitaila tshi si tshone zwi ita uri zwo riwalwaho zwi si vhe zwa vhukuma nahone tshitaila a tsho ngo tea ndivho ya u riwala ha akademi. - Phara dzo khakhea.
<i>Khoudu 1</i> 0 – 29%	U sa swikelela Maraga: 0 – 5	<ul style="list-style-type: none"> • Phindulo i sumbedza vhuñwe vhushaka na thoho fhedzi mihumbulo i a konḁa u tevhelela nahone/kana yo bva tshothe. • U kundelwa kha ndingedzo ya u fhindula mbudziso. Mbuno thukhu dzo lulamaho a dzi na thikhedzo u bva kha tshibveledzwa. • U kundelwa u pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa. 	U sa swikelela Maraga: 0 – 2	<ul style="list-style-type: none"> - Zwi a konḁa u amba arali mbudziso yo fhindulwa. - A hu na tsumbo ya tshivhumbeo tsho pulaniwaho hu na thevhekano. - Luambo lwa fhasi-fhasi. Tshitaila na khalo zwo khakheaho. - A hu na dziphara kana ndunzhendunzhe.